

Nr 262

**av herrar Helén och Romanus
om bättre offentlig svenska.**

Riksdagen har några gånger sökt förbättra det svenska språk som användes i offentliga sammanhang. Både på 1950- och 1960-talen, senast 1967, behandlades motioner med detta syfte. 1974 beslöt riksdagen att ge större resurser till Svenska språknämnden, säkert med tanke på nämndens goda insatser för en bättre offentlig svenska.

Men vad riksdagen har utträttat som språkvårdare överträffas vida av dess insatser som språkfördärvare. En sak är att riksdagen har utövat sin granskningsmakt illa. Den har tillåtit myndigheter att umgås med svenska folket på ett så krångligt språk att många medborgare stöts bort. Värre är att riksdagen själv har gått före just som språkfördärvare. Tendensen att blanda kanslisvenska – ibland korrekt, ibland tillkrånglad och översåttlig – med en modernare sakprosa har gjort många riksdagsbeslut svåra att förstå. I den mån riksdagsdebatterna når ut till svenska folket, möter allmänheten alltför ofta ett språk, präglad av s. k. substantivsjuka, mångordighet och oklara syftningar. Självklart kan inte invecklade frågor förenklas hur långt som helst, men alla syndar vi som riksdagsmän mot kraven på klarhet och naturlighet. Vi går upp i talarstolen endera med ett manuskript, utformat på skriftspråk, eller med huvudet fyllt av den blandning av kanslisvenska och sakprosa som vi har mött i utredningar och regeringsförslag. Resultatet blir ibland lika gräsligt som i Alfredsons och Buckards karikatyrer.

Regeringens insatser som språkvårdare begränsas i stort sett till den kamp mot krångelsvenska som på 1950-talet fördes under statsrådet Danielssons ledning och på 1960-talet under statsrådet Nilssons. Den s. k. Hästveda-prosan blev orättvist förtalad. Skriften "Språket i lagar och författningar" (Statsrådsberedningen 1967) är ett bra mönster för förvaltningsarbetet. Skriften kom till i samarbete med Nämnden för svensk språkvård. Regeringen bör också berömmas för att den i kulturpropositionen 1974 föreslog att denna nämnd skulle göras om till Svenska språknämnden och förstärkas. Nämnden ger i januari 1975 ut en modern textbok med namnet "Offentlig svenska". Den riktar sig främst till studerande men kan på längre sikt förbättra språkbudet hos myndigheter och utredningar. Det är viktigt, eftersom språkförskämningen tagit ny fart, bl. a. i utredningssvenskan.

Riksdagen och regeringen bör lägga sig vinn om ett klarare språk i lagar och andra författningar, och i det offentliga umgänget över huvud taget. Längre fram i denna motion finns förslag om hur det skall gå till. Men vi vill först ge några exempel på den dåliga svenska som gjort väsentliga kom-

mittbetänkanden förhatliga för allmänheten och rent av bidragit till att snedvrída den offentliga debatten om viktiga reformer.

Ur SOU 1974:53

Betänkande avgivet av utredningen om skolans inre arbete – SIA

Ur Sammanfattningen

- s. 34 Oberoende av om skolsvårigheter primärt är uttryck för handikapp hos eleven, negativa inflytelser från olika sociala faktorer eller brister i skolmiljön är de vanligen individrelaterade i den bemärkelsen att de innebär påfrestningar för den enskilde.
- s. 49 Vid sidan av individualiseringskravet har specialundervisningen också att verka som en kompensatorisk resurs för att genom speciell lärarutbildning och smågruppsbildning ge elever med handikapp ökade möjligheter att nå upp till en viss funktionsnivå som kommande samhällsmedborgare.

Ur kapitlet Individrelaterade svårigheter

- s. 134 Den pedagogiska modellen (för uppfattning av elevens skolsvårigheter): Centralt i den pedagogiska modellen är att man aktivt försöker integrera diagnos och behandling. Nyckelorden är här *pedagogiska karakteristiska* och *skolrelevans*. Härmed menas 1) en analys av elevens egenskapsprofil i sådana psykologiska processer som uppfattning, inläring, problemlösning, minne, uppmärksamhet etc. och 2) en liknande analys av elevens profil vid inläringen av pedagogiska färdigheter, innehåll och begrepp. Inom modellen försöker man jämföra elevens karakteristika med skolluppgifternas krav. Detta är också en defektmodell, men styrkan ligger i dess pedagogiska betydelse. Klassifikation av svårigheter formuleras i inläringstermer och svårigheterna relateras direkt till uppgifterna i skolan. Nyckelordet blir *behandling*, inte *placering*.

Ur kapitlet Arbetsmetoder

- s. 341 Medverkan och ansvar från skolledningens (bestyrelsens) sida får här till stor del begränsas till en nog så väsentlig men mer utifrån utvärderande och därefter behovs- och kravtolkande verksamhet.
- s. 341 I gången tid gavs elever i folkskolan varierande lokalvårdsassisterande uppgifter.
- s. 344 Till skillnad från de unga ser den vuxne ofta en rutinisering och institutionalisering som en eftersträövandsvärd trygghetsgivande utveckling.
- s. 349– Om åtgärdsprogram
- 350 Hörnstenarna i detta arbete kan i korthet sägas vara att
 - öka förmågan och benägenheten att iakttä mänskligt beteende och samspel (observans, sensibilitet)

- förbättra samspelet mellan individer och grupper i organisationen
- med detta som grund träna förmågan att åstadkomma planerade förändringar genom medvetet utnyttjande av kunskaper om individers och grupperns beteende och samspel.

I författningar och andra offentliga texter breder ett tillkrånglat språk ut sig med onödiga förkortningar och definitioner m. m. Dessa språkliga avarter måste också angripas.

Exempel på definitionsraseri

I socialstyrelsens kungörelse – om "läkemedelsförsörjningen vid sjukvårdsinrättningarna" § 1 punkt 4:

"Med avdelning förstås såväl vårdavdelning som särskild operations-, undersöknings-, behandlings- eller förlossningsavdelning."

Varje paragraf i kungörelsen och varje moment i varje paragraf är försedd med en särskild kommentar. Kommentaren till det citerade mom. 4 i § 1 lyder:

"1 § 4. Vårdavdelning. Definition av avdelning innebär att föreskrifterna liksom förut gäller avdelningar, där läkemedel förvaras för patientvård."

Luftfartsverket:

"Mörker är den tid mellan solnedgång och soluppgång under vilket ett framträdande obelyst föremål icke kan tydligt avskiljas på ett avstånd över 5 km. I tveksamma fall skall mörker anses råda."

Riksskatteverket:

"Vad väsentligt inslag beträffar har RSV (riksskatteverket) ansett att ordet 'inslag' ger uttryck för en mindre del av en helhet. Tillägget 'väsentligt' ökar givetvis denna del men begreppet 'väsentligt inslag' bör i vart fall anses uttrycka något som inte behöver överstiga hälften."

Reklamskattenämnden:

"Med 'inbjudna' till mässor och utställningar bör enligt reklamskatte-nämndens mening i princip förstås endast sådana personer som särskilt inbjudits."

Förkortningsraseriet

Några förkortningar på utbildnings- och kulturområdet: SÖ, UKA, CSN, SFS, SIA, LUK, LUT, BUL, MUT, LUG, LAGY, FÖVUX, SVUX, KNYS, DYRK, KU, KK, LUP, MUS 65, U 68, USSU, TRU, AUU, KUS, OMUS, DUST, FOJO, SSK, UKAS, PUKAS, syo, pryö.

Ur SJ:s 114-sidiga förkortningshandbok: Bab = Bro- och husbyggnadstekniska sektionen, tsp = tågexpeditör, bx = biljettexpedition, albo = automatisk linjeblockering, tamtfn = tåganmälningstelefon, tjg = tjänstgörande,

ti = tågledare, provt = provtåg, ngt = normalgodståg, knrps = konduktörs-personal, Fdriö = förste driftsingenjör, Sism = signalförman, slam = slut-anmälan, Ck = Karlskrona, Cr = Kristianstad, tdt = tidtabell, sth = största tillåtna hastighet, säo = säkerhetsanordningar, bs = bansektion, blp = block-post, bdisp = bandisposition, fdman = förrådsman, xt = expresståg, levbl = levande blommor, tjåb = tjänsteårsbefordran, bio = busslinjeorder.

Författningstexter

Arbeterskyddslagen § 38: "Finnes visst slag av arbete medföra synnerlig fara för olycksfall när kvinna användes därtill eller vara synnerligen ansträngande eller hälsofarligt för kvinna må Konungen föreskriva särskilda villkor för kvinnas användande till sådant arbete eller förordna att kvinna ej må användas därtill."

Postens personalcirkulär nr 63/1973: "När tjänsteman vid förrättning inom en viss förrättningszon företager tjänsteresa föranledd av förrättning utom zonen skall förrättningszonen för förstnämnda förrättning anses som tjänstemannens tjänstgöringszon samt förrättningsstället och den tillfälliga bostaden under denna förrättningszonen för förstnämnda förrättning anses som bostad."

Ur Kungl. Maj:ts kungörelse om ändring i kungörelsen (1973:152) om ikraftträdande av lagen (1971:1225) om ändring i lagen (1929:77) om trafikförsäkring å motorfordon:

"Kungl. Maj:t förordnar att lagen (1971:1225) om ändring i lagen (1929:77) om trafikförsäkring å motorfordon skall träda i kraft den 1 maj 1973. I stället för bestämmelsen i 18 § första stycket om anmälan till statens trafikförsäkerhetsverk gäller dock till den dag Kungl. Maj:t förordnar annorlunda äldre bestämmelse om anmälan till den myndighet, hos vilken fordonet är registrerat. I stället för bestämmelsen i 18 § andra stycket om saluvagnsmärke gäller till den dag Kungl. Maj:t förordnar annorlunda äldre bestämmelse om saluvagnsskylt."

Ur en myndighets personalinformation:

"Beträffande under 19 § B i AST omnämnd tjänstemannakategori d v s extra tjänsteman som vid tjänstledighetens början tillhör förmånsgrupp B gäller att vid sjukdom i fall som avses under 19 § B 1 b) C-avdrag skall tillämpas jämväl för insjuknandedagen för inom landet stationerad tjänsteman oavsett om sjukpenning utgår eller icke, medan ifråga om sjukdom i fall som avses under B 1 a) i paragrafen intet avdrag skall göras för insjuknandedagen då sjukpenning icke utgår samt C-avdrag i övrigt för inom landet stationerad personal."

Dessa exempel visar att det offentliga svenska språket numera hotas av långt värre avarter än kanslispråket i dess olika varianter. Genom att jurister ofta har ersatts av samhällsvetare som författningsskrivare och utredningssekreterare kommer påverkningarna numera även från annat håll än en

felaktigt använd lagstil. Det är osmälta eller illa översatta termer och vändningar ur ett huvudsakligen anglosaxiskt samhällsvetenskapligt språk som drar in i den offentliga svenskan. Detta språkliga stoff låter sig svårligen införas i vårt formsystem och vårt ordförråd. När detta halvvetenskapliga språk görs onödigt abstrakt och förenas med de gamla synderna – substantivsjuka, mångordighet, inskjutna bisatser, långa sammansättningar etc. – blir resultatet helt otillgängligt. Även människor som är vana att läsa modern sakprosa tappar överblicken. De tröttnar på att läsa utredningstexten – även om den uttrycker väsentliga tankar. Det slår lock för språkorat hos alltför många människor. På detta sätt saboterar språket försöken att låta medborgarna påverka besluten också mellan valen.

Bättre offentligt språk är därför nödvändigt både på riksplanet och i den regionala och lokala politiken.

Man får gå fram på flera vägar. Dels är det viktigt att nå snabba resultat och bryta en olycklig utveckling. Dels bör man genom utbildning påverka det offentliga språket på lång sikt.

Det vore för mycket begärt att redan antagna lagar och publicerade betänkanden skall göras om enbart av språkliga skäl. Men när nya myndighetstexter utarbetas bör en särskild språkgranskning ske. På riksplanet bör man utnyttja Svenska språknämnden och förstärka dess resurser. I den regionala och lokala verksamheten bör man kunna anlita svensklärare och andra personer med god språkkänsla och utbildning, t. ex. kvalificerade journalister. Kravet på språkgranskning gäller särskilt broschyrer, blanketter och informationsskrifter som riktas direkt till allmänheten. Ett samlat program för bättre offentlig svenska kan te sig så här:

- 1) Ta först reda på vilka offentliga texter som skall ges ut! Det kan statsrådsberedningen och Svenska språknämnden göra med hjälp från landstingsförbundet och kommunförbundet.

- 2) All författningstext måste språkgranskas innan den utfärdas. Om detta inte är möjligt genast, fastställs regler för språkgranskning av sådan ny författningstext som är särskilt viktig för allmänheten.

- 3) Regler om språklig granskning och bearbetning av statliga utredningars betänkanden tas in i kommittékungörelsen. Sådana texter som intresserar många människor ges ut i en kortare och mer lättläst upplaga.

- 4) Personal för språkgranskning utbildas av statens personalutbildningsnämnd och kommunförbunden i samråd med Svenska språknämnden.

- 5) Undervisning i offentlig svenska införs i all eftergymnasial utbildning. Redan 1967 års riksdag pekade på behovet av sådan utbildning för jurister, tekniker, läkare m. fl., och sedan dess har behovet ökat kraftigt.

- 6) En handbok i offentlig svenska utarbetas av Svenska språknämnden. Den bör inte arbeta med påbud, utan i resonerande form övertyga om värdet av enkelt och klart språk. Särskilda medel anvisas för att arbetet skall kunna bedrivas i rask takt. Nämndens mest kvalificerade personal bör ges möjlighet att ägna sig åt denna uppgift.

Regeringen bör själv arbeta fram förslag till hur Svenska språknämndens resurser skall utnyttjas. (Statskontoret har redan förberett en viss liknande verksamhet.)

När det gäller landstingen och kommunerna fordras särskilda utredningar. Under en försöksperiod kan statsbidrag utgå till landsting och kommuner för språkgranskning. Men det är självklart landstingens och kommunernas skyldighet att umgås med allmänheten på god svenska som är lätt att förstå.

Riksdagen bör nu ge regeringen ett uppdrag att skötas efter bästa förstånd. Det vore inte lämpligt att i detalj binda regeringen eller någon annan myndighet. Det bör räcka med ett anslag för försöksverksamhet samt ett uttalande från riksdagen.

Hemställan

Vi föreslår

1. att riksdagen begär att regeringen startar en försöksverksamhet för bättre offentlig svenska,
2. att riksdagen för ändamålet anslår 3 milj. kr. under åttonde huvudtiteln.

Stockholm den 20 januari 1975

GUNNAR HELÉN (fp)

GABRIEL ROMANUS (fp)